

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Charles Pépin
VIVRE AVEC SON PASSÉ.
Une philosophie pour aller de l'avant

Copyright © Allary Éditions 2023

Published by special arrangement with Allary Editions in conjunction with their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency and co-agent Livia Stoia Literary Agency

Translation Copyright © 2025 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05941-0

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

ŠARL PEPEN

Život bez
prošlosti
Filozofija napretka

Prevela Gabrijela Čović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2025.

Uvod

U tažinu, ili piletini sa estragonom, koju toliko uživamo da pripremamo za nedeljni ručak, u tim mirisima i ukusima ponovo se povezujemo sa detinjstvom, sa našom bakom koja je tako dobro znala da ga priprema.

U našem odnosu prema poslu, kao i našem ponekad preteranom perfekcionizmu, ponovo postajemo tinejdžeri kakvi smo nekad bili, plašeći se prekora autoritativnog oca ili učitelja.

Načinom na koji volimo, verovanjem u to po svaku cenu, mi oživljavamo idealizam naše majke, ono što smo očima deteta videli kao ljubav.

U vrednostima u koje verujemo, u ono što nam je važnije od svega, opstaje obeležje našeg društvenog okruženja, obrazovanja i naših najvažnijih iskušenja.

Čak ni u našim razmišljanjima nismo u sadašnjem trenutku: naučili smo da volimo i da okusimo lepotu i moć pejzaža koji nas dira u srce i koji nas nekakvom čarolijom miri sa svetom, svetlost

letnje večeri, kojoj toliko volimo da se vratimo, vino koje nas sa prvim gutljajem vodi na putovanje.

Sve proizilazi iz naše prošlosti: ono što jesmo, naši kvaliteti i naše mane, ono što nam se dopada ili ne dopada, naši snovi i ambicije, ali i strahovi, strepnje, radosti, kao i tuge, reakcije, naša vizija sveta i, naravno, naše navike. U svemu tome prisutna je naša prošlost. Mislili smo da je iza nas, ali ona nikad nije prestala da se vraća.

Ta prošlost, koja nikad ne prolazi, još više se opire u našim srcima zbog naših žalosti i kajanja, u uspomenama na naše neusphe, na one trenutke koji su nas obeležili traumatizovanim događajima i kojih se prisećamo svaki put kada nas obuzme sumnja. Tu je i prošlost, iako malo diskretnija, dok se sećamo lepih uspomena, naših prvih emocija, najupečatljivijih otkrića i uspeha.

Srećna ili nesrećna, naša prošlost se stalno vraća. Ponekad se neočekivano pojavi u našoj sadašnjosti, dok smo na poslu, na ulici, kod kuće, prizvana prolaznom senzacijom. Ako se malo zadržimo na njoj, ona izbija van granica naše prošlosti, noseći sa sobom mnoštvo uspomena koje nas vode u slatku nostalgiju ili gorku melanholiju. Ponekad nas zaslepljujući blesak stare traume nosi olujom, brutalno i intenzivno, tera nas da posustanemo, prečesto u najgorem trenutku. To nesrećno, bolno sećanje, ta rana koju bismo najradije zaboravili, neumorno nam se vraća i čini nam se da

nikada nećemo prestati da proživljavamo taj prizor. Želeli bismo da se oslobodimo nesrećne prošlosti i vratimo srećne dane, ali najčešće ne uspevamo ni u jednom ni u drugom. Što više želimo da zaboravimo, to više snage dajemo uspomenama koje nas bole. Što više želimo da oživimo prethodne radosti, nostalgija postaje gorča. To je čudna prošlost, nepovratna, ali koja ipak ne prestaje da proganja našu sadašnjost, kao i lica naših pokojnika kada nas pohode.

Greška bi bila da se smatra da juče pripada samo prošlosti: u stvarnosti, prošlost ne prolazi; mi smo napravljeni od prošlosti mnogo više nego od sadašnjosti. Svaki proživljeni trenutak žuri da se pridruži prošlosti, koja ne prestaje da se širi kao jedro na vetru. U sadašnjosti, mi smo samo u prolazu: što više napredujemo u životu, to smo bogatiji iskustvom, stoga je od suštinskog značaja da naučimo da dobro živimo sa svojom prošlošću, da pronađemo pravu distancu od nje, da bolje upoznamo i razumemo sebe, da znamo šta nasleđujemo, ali pre svega, da izbegnemo da upadnemo u ponavljanje i razmišljanje, poput onih koji žive ne *sa prošlošću*, nego *u prošlosti*, koji su ponekad zatočnici svojih neuroza ili ogorčenosti.

Bez svetlosti jučerašnjeg dana ne vidimo ništa od sutrašnjice, a to jedro, sve veće i jače, vodi nas ko zna kuda. Naš život nam tada izmiče, a mi postajemo njegovi slepi putnici.

Da bismo razumeli kako naša prošlost utiče na nas u sadašnjosti, potrebno je da proučimo kako funkcioniše naše pamćenje,

jer tu leži naša prošlost: ne iza nas, već u nama. Dugo smo bili u zabludi u vezi s pamćenjem, svodeći ga na jednostavnu zalihu sećanja, ali danas, zahvaljujući napretku u neurologiji, znamo da je ono mnogo više od toga: naše pamćenje je složeno, pokretno, srce našeg mozga koje kuca, definisano sopstvenom plastičnošću, sposobnošću da se stalno preoblikuje, da neprestano stvara nove neuronske veze. Ta nova koncepcija pamćenja, koju su uspostavile današnje kognitivne nauke, poništava staru predstavu o našim sećanjima: ona ni na koji način ne liče na podatke snimljene na hard-disku, ona su živa; ona se pojačavaju, konsoliduju, ponekad čak i ponovo stvaraju ili zamišljaju.

Naše sećanje je kao novi kontinent. Tamo nas čekaju fascinantna otkrića: naša prošlost je isto toliko sudbina koju treba prihvatiti koliko i materijal koji treba preraditi, naša sećanja su manje objektivni podaci nego inventivne rekonstrukcije. Revolucija u neurologiji otvara nam nova polja: postoji način da se osvrnemo na naše nesreće iz prošlosti, kako bismo ublažili njihovu toksičnost, baš kao što postoji način da se prisetimo naše izgubljene sreće u sadašnjosti, kako bismo mogli ponovo da uživamo u njoj. Uticati na našu prošlost više nije stvar naučne fantastike, već nauke, a pre svega egzistencijalne mogućnosti, koja se nudi svima. Revolucija puna obećanja već je dovela do novih psihoterapeutskih metoda, poznatih pod nazivom *ponovno jedinstvo sećanja*. Razumevajući bolje kako naše sećanje funkcioniše, možemo da delujemo na našu prošlost, a time i na našu sadašnjost i sposobnost da idemo napred. Frojd i Lakan su nas pozvali da prihvatimo prošlost koju ne možemo da promenimo, ali umesto toga, novi terapeuti, koji

dolaze iz oblasti neurologije, podstiču nas da promenimo našu prošlost kako bismo prihvatili budućnost.

U svetlu ovog izuzetnog putovanja u mozak, ponovo ćemo otkriti određene drevne mudrosti i proceniti njihovu zapanjujuću relevantnost, kao i sve ono od savremenijih filozofa, od Ničea, preko Bergsona, do Hane Arent, koji su razumeli suštinsku ulogu sećanja – i zaborava – u razvoju naše ličnosti, uspehu našeg delanja i u našoj sreći. Oslonićemo se na njih i učiti od njih kako da bolje živimo sa svojom prošlošću. Pored njih, pozvaćemo se na pisce i umetnike, na Prustove uspomene ili maštu Ervea le Telijea, na snena ostvarenja Dejvida Kronenberga i Dejvida Linča, na priče Horhea Sempruna ili Simone Vej o njihovim iskustvima iz logora, ili na Džoun Didion o njenoj žalosti za mužem, na potresne melodije Barbare, pa i na protejski talenat Zlatana Ibrahimovića. To je zato što nas ovi umetnici reči, slike ili lopte čine svesnim onoga čemu nas neurologija uči: ako nas je prošlost učinila onim što jesmo, mi nismo samo to čemu nas je ona načinila; nemamo razloga da dozvolimo da nas naša prošlost sputava.

Treba samo da pronađemo pravu razdaljinu, usmerimo ono jedro koje prošlost stalno širi i uhvatimo drugi vetar, kako bismo mogli da povratimo polet.

POGLAVLJE 1

Bergsonova briljantna intuicija

Prošlo je mnogo vremena pre nego što je sećanje postalo filozofski predmet samo po sebi. Čak i danas, koncepcija koju imamo u vezi sa tim često ostaje iskrivljena. Uobičajeno je koristiti kompjuterske metafore kako bi se govorilo o ovoj sferi uma. Dakle, govorimo o „nedostatku protoka informacija“ i o „zasićenoj memoriji“, kao da bismo mogli da je lociramo i dodamo hard-disk da bismo „povećali njen kapacitet“. Naše predstavljanje sećanja je često statično, strogo zapreminsko, akumulativno, unapred smišljena ideja koja osiromašuje pojam sećanja i fenomen sećanja. Filozofska tradicija je, po tom pitanju, dugo sledila zdrav razum i smatrala sećanje jednostavnim prostorom za skladištenje prošlosti. Rene Dekart je, na primer, naglasio sopstveni nedostatak interesovanja za sećanje, za sposobnost koju je opisao kao „slabu po prirodi“, u poređenju sa razumom ili svešču.

Osim vizija nekoliko filozofa koji su uočili moć sećanja, pre svega Svetog Avgustina, koji je hvalio njegovu moć u *Ispovestima*, filozof

Bergson ga je tek na samom kraju XIX veka stavio u fokus svog razmišljanja. Imao je intuiciju prilično ludu za ono vreme, ali potvrđenu današnjom naukom, da naše sećanje nije statično, već dinamično, da su naša sećanja živa, podložna usponima i padovima, da izlaze na površinu naše svesti pre nego što ponovo iščeznu, a pre svega, da je naše sećanje sastavni deo naše svesti, pa samim tim i našeg identiteta.

Teško je danas zamisliti fenomenalni Bergsonov uspeh i njegove filozofije sećanja, taj šok koji su predstavljala nova razmatranja, koja je branio najuticajniji filozof svog vremena, profesor na Francuskom koledžu, koji je tad bio deo Lige naroda, pa čak dobio i Nobelovu nagradu za književnost.

Da bi došli i slušali Bergsona na Francuskom koledžu, gomila ljudi okupljala se na Bulevaru Sen Žermena. Svako njegovo predavanje bilo je, naravno, intelektualni, ali i društveni događaj. Oni koji su ostali pred vratima nadali su se da će na izlazu videti autora *Stvaralačke evolucije* ili čuti zvuk njegovog prodornog glasa kroz prozor. Da bi se zadovoljila entuzijastična publika, postojali su čak planovi da se njegova predavanja premeste sa Francuskog koledža u Veliki amfiteatar Sorbone ili u dvoranu Garnijeove palate. U inostranstvu je Bergson takođe pokretao mnoštvo ljudi. Godine 1911. u Londonu je održao veliku konferenciju, koja se na ulicama prenosila preko zvučnika postavljenih za tu priliku. Godine 1913. u Njujorku, na Brodveju, njegov dolazak je stvorio prvu ogromnu saobraćajnu gužvu u istoriji grada! Bergson je pre svog vremena bio neka vrsta rok zvezde u filozofiji, a zahvaljujući čemu? Odlučnoj modernoj filozofiji pamćenja i sećanja, koja je takođe bila i poziv na akciju, kao i poziv na slobodu.

U svojoj potrazi za primarnom i nesumnjivom istinom, Dekart je postavio pitanje: „Kako možemo biti sigurni u svoje postojanje?“ Njegov odgovor zasniva se na čuvenom: *Cogito, ergo sum* (*Mislim, dakle postojim*). Dokaz našeg postojanja, prema njemu, leži u našoj svesti. Ova tvrdnja je *ustoličila* Dekarta, prema G. V. F. Hegelu, kao „heroja moderne filozofije“. Bergson je napravio revoluciju tom rečju *cogito*. On je preuzeo taj kartezijski odgovor i zamenio ga – uz briljantnu intuiciju – subjektom koji se seća: znamo da postojimo zato što se sećamo. Naša sposobnost da pamtimo svoje postupke i proživljena iskustva, kao i da ujedinito to znanje pod jedinstvenim identitetom, čini ličnost sa njenom individualnom prošlošću temeljem znanja. *Sećam se, dakle postojim!* „Mi smo napravljeni od same stvari naših sećanja“, rekao je Bergson. On je 1919. godine u *Duhovnoj energiji* napisao: „Ne postoji ništa dato neposrednije, ništa očiglednije i realnije od svesti, a ljudski um je sama svest. Međutim, svest znači pre svega pamćenje. [...] Verujem da je ceo naš unutrašnji život kao jedna rečenica započeta pri prvom buđenju svesti, rečenica prošarana zapetama, ali nigde nije isprekidana tačkama.“ Međutim, naše znanje i naš identitet, a samim tim i pamćenje na kojem su zasnovani, nisu postojani. Prema Bergsonu, naša prošlost „opstaje beskonačno“ u našem sećanju, ali ne postojano: ona se razvija s nama, oblikuje se u sadašnjosti prema našim životnim iskustvima i načinu na koji ulažemo u našu budućnost. Vek kasnije neurologija potvrđuje Bergsonovu intuiciju: ne postoji objektivno sećanje, svako sećanje je dinamička

rekonstrukcija. Ta aktivna sila u našem sećanju je i sastavni deo životnog principa koji nas pokreće.

U svom delu *Materija i pamćenje*, Bergson pokazuje da, kako bismo delovali, stalno biramo sećanja koja su nam korisna: iz ogromnog okeana sećanja, samo ona koja su nam potrebna spontano teku kroz našu svest. Nijedan filozof pre njega nije do te mere razumeo ono što je sada naučna činjenica, a to je da sećanje ne služi toliko očuvanju prošlosti koliko projektovanju sebe u budućnosti, ili tačnije rečeno, prošlost se čuva kao materijal za predviđanje. Primećujemo da pacijenti koji boluju od Alchajmerove bolesti, a koji se teško sećaju prošlosti, takođe nisu u stanju ni da gledaju u budućnost. Sećanje i briga za sutrašnjicu idu podruku: ta ideja, gotovo kontraintuitivna, u centru je Bergsonovog vizionarskog razmišljanja.

Međutim, akcija mobilise samo mali deo naših dostupnih sećanja. Osim toga, naše sećanje se sastoji od ogromnog niza sećanja koja Bergson definiše kao živa, pokretna. Dakle, da bismo saznali ko smo, odakle dolazimo i, shodno tome, kuda idemo, moramo da uronimo u tu nabujalu masu ostataka prošlosti, da im krenemo u susret kako bismo izmerili našu složenost, subjektivnost, tu prošlost koja nas konstituiše i koja se piše u svakom trenutku, „prošaranu zapetama, ali nigde isprekidanu tačkama“.

U svojoj knjizi *Duhovna energija* Bergson piše: „Pretpostavimo da u datom trenutku izgubim interesovanje za sadašnju situaciju, za hitnu akciju. Pretpostavimo, drugim rečima, da zaspim. Tada se

ta nepokretna sećanja pokreću, osećajući da sam upravo uklonio prepreku, podigavši zamku koja ih je držala u podrumu svesti. Ustaju, kreću se, izvode ogroman ples smrti u toj noći nesvesnog, i sva zajedno trče ka vratima koja su se upravo otvorila.“

U ovom odlomku Bergson evocira stanje sna: tada prestajemo da delamo, pa samim tim i da selektujemo, a naša sećanja se oslobađaju, počinju da „plešu“. Naša sećanja čine plastični, protejski, aktivni materijal naših snova. Skoro svi Bergsonovi radovi imaju tendenciju da demonstriraju vitalnost naših sećanja, kroz snove s jedne strane, ali i znatno šire, u svim fenomenima svesti. Ona nas uče osnovnoj lekciji u razumevanju ljudskog uma i izgradnji naše ličnosti: naša sećanja i prošlost, „navodnjavaju“ celokupnost naših svesnih aktivnosti. Naša prošlost se stalno pojavljuje u našim percepcijama, intuicijama, odlukama, u svemu što nam omogućava da izrazimo našu slobodnu ličnost. Na taj način, mi shvatamo svet kroz filter naših sećanja: ona su naglašena stvarnošću koja se opaža analogijom, sličnošću i suprotnošću; mi im se približavamo, upoređujemo s njima i diferenciramo u odnosu na njih kako bismo razumeli i integrisali razumevanje. Ono što vidimo, dodirnemo i čujemo uvek nas na nešto *podseti*, sve novo nepopravljivo obeležavamo pečatom svog iskustva. Na isti način, naša intuicija prožeta je dugim obrazovanjem, sa iskustvima koja su proživljena i zapisana duboko u nama, koja ponovo izbijaju na površinu da nas vode. Ovde nema nikakvog proročanskog ili nebeskog nadahnuća, već samo plodna igra iskustva: prožeti smo prošlošću, koja nam govori i vodi nas. Otvaram prozor početkom aprila, mirišem jutarnji vazduh, još svež, oblačim laganu jaknu kako bih popio kafu na terasi. To je onaj poseban miris dolaska

proleća, povratak lepog vremena. Još je prerano da predvidim da li će dan biti lep, osim tog jedinstvenog mirisa koji mi govori da hoće. Znam i prepoznajem to. To u meni budi želju da uživam u izlasku sunca, a to važi i za svaku našu odluku, slobodnu samo kada smo svesni duge prošlosti, životnog puta koji nas je doveo do te odlučujuće tačke. Mi uvek biramo samo u skladu sa skupom uslova koji su naši uslovi, koji oblikuju našu ličnost utvrđujući principe i vrednosti na osnovu kojih donosimo odluke. Slobodni smo samo u onoj meri u kojoj smo svesni prošlosti koja nas je učinila onim što jesmo, i prošlosti koja oblikuje našu budućnost. Bergsonova filozofija poziva nas da shvatimo tu živu materiju sećanja, da je nosimo sa sobom dok se krećemo ka budućnosti.

Svakog dana doživljavamo snagu naših sećanja, dinamiku našeg pamćenja: na primer, kroz sećanje na voljenu osobu koja je preminula i koja se iznenada pojavljuje – zašto baš u ovom trenutku, u žalosti koja me obuzima i kajanju koje boli, u sećanju na nekadašnju sreću, koju slučajno bude prolazni mirisi, odsjaj svetlosti na predmetima ili pesma na radiju. Zaboravili smo taj radosni trenutak i sada taj drhtaj zadovoljstva prolazi kroz našu kičmu, netaknut svih ovih godina, ne izgubivši ništa od svoje važnosti i suštine, ležeći u zasedi, na rubu sadašnjosti, kao da je čekao priliku da nas podseti na svest i izmami osmeh na lice. Ili evociranje nekadašnje, izgubljene sreće, ali još uvek tako živopisne u našem sećanju da nas ta emocija snažno obuzima, vodeći nas ka gorko-slatkoj nostalgiji. U senci tog živog i intenzivnog sećanja, sadašnjost postaje bleđa i blaga, a to je snaga nostalgije o kojoj

Genzbur peva u pesmi *La Chanson de Prévert*¹ (*Preverova pesma*): „Sa drugima, naravno, napuštam sebe / Ali njihova pesma je monotona / I malo-pomalo postajem ravnodušan / Jer se u vezi s tim ne može ništa učiniti / Jer svaki put te *Uvelo lišće* / Vрати u moje sećanje.“ *Uvelo lišće*, ta Preverova pesma, vodi pevača kroz sećanje na prošlu ljubavnu vezu, koja „nikada ne umire“, koja ostaje živa i prisutna u njegovom sećanju, a njen sjaj čini njegove nove ljubavi dosadnim, „monotonim“. Sadašnjost ne može da cveta pod okriljem previše upornog sećanja i nostalgije. Genzburu će trebati zaborav da bi ponovo voleo, kada njegove „mrtve ljubavi / prestanu da umiru“. Ali naravno, sećanje neće biti mrtvo, potpuni zaborav nije moguć. Ljubavnik će morati da nauči da živi sa tim, da pusti da to nestane s prošlošću, to zatvoreno poglavlje njegove prošlosti koje traje. Kada nostalgija izbledi i ustupi mesto sadašnjosti, moći će ponovo da se otvori.

Malo dalje u limbu svesti nalaze se sva ta sećanja koja nam beže, prisutna ali neuhvatljiva. Ona su tu, na vrhu jezika, na površini kože, možemo da ih osetimo, gotovo su opipljiva, a opet izmiču, beže, neuhvatljiva su. Vратиće nam se kasnije, iznenadivši nas u trenutku kada ih najmanje očekujemo. Toliko iznenađenja, toliko enigmi u životu našeg sećanja!

Da, naša prošlost je veoma živa, i ne samo što nije prošla, već je uporno sveprisutna. Ona nas primorava da budemo ponizni: ne samo da odbija da prođe, već štaviše, radi šta hoće. Prošlost nastaje kada hoće, a ne kada mi to želimo, i ne opominje nas pre nego što pozvoni na vrata sadašnjosti. Naše sećanje ima svoj ritam, svoju unutrašnju logiku. Reaguje na okidače, stimuluse koji su u suštini van naše kontrole. Ponekad bismo želeli da se oslobodimo prošlosti

koja nas opterećuje, da izbrišemo trenutke sramote, da se oslobodimo kajanja koje nas muči. Nasuprot tome, želeli bismo da naši trenuci slave traju zauvek, da produžimo te trenutke blaženstva, koji su nas uzdigli u visine. Ali naša sećanja nam to ne dozvoljavaju. Ovde se hvatamo ukoštac s tom nesavladivom prošlošću, sa sećanjem, sa tim „neukrotivim psom“². Kako onda možemo da budemo u miru s prošlošću koja ne prestaje da nas izjeda?

Ipak, moramo da pronađemo način da živimo sa svojom prošlošću, da nosimo taj preteški teret s lakoćom, jer svaki sekund koji prođe smanjuje našu budućnost i povećava naše iskustvo. „Da, verujem da je naš prošli život tu, sačuvan u najsitnijim detaljima i da ništa ne zaboravljamo i da sve što smo opažali, razmišljali i želeli od prvog buđenja naše svesti traje unedogled“, pisao je Bergson u svojoj *Duhovnoj energiji*. Kakav zapanjujući, fascinantan i donekle uznemirujući uvid u našu neizbrisivu prošlost...

Možemo da razumemo mnoštvo ljudi koji su se okupili da slušaju Bergsona, tog čoveka tako diskretnog izgleda i tako moćne misli. Jer rezultat naše poniznosti suočen sa snagom našeg sećanja ne vodi filozofa ka priznanju nemoći, naprotiv. Bergson nas poziva na novi način pristupa našoj slobodi suočenoj sa olujnim talasima naših sećanja. Ona nas obavezuje na stav kreativnog prihvatanja i otvorenosti prema prošlosti koja nas čini. Ako naša ličnost sažme celinu naše lične prošlosti, slobodan čin postaje prerogativ onih koji „svoju prošlost nose sa sobom“, koji uzimaju sve kako bi se pokrenuli ka budućnosti. Možemo da prigrabimo našu prošlost i slobodu u isto vreme: Bergson ne predlaže ništa manje do metodu kojom se to postiže.

POGLAVLJE 2

Svako prisustvo prošlosti

Sećanje nije jedna jedinstvena sposobnost, ono je višestruko. Mi imamo različita *sećanja*. Bergson je već primetio da se sećamo na nekoliko načina i da se naši procesi učenja mogu razlikovati, tako da je razlikovao dve vrste sećanja: *upamćeno sećanje* i *sećanje iz navike*. Upamćeno sećanje formira se i obogaćuje kroz naša životna iskustva, bez ikakvog napora. To je sećanje na prvi sastanak ili bolni raskid. Nasuprot tome, sećanje iz navike rezultat je truda i volje, lekcija koju moramo da naučimo kako bi se utisnula u nas. Neurologija potvrđuje Bergsonovu intuiciju, ali analizu odvodi korak dalje: prema njoj, ne postoje dve, već pet vrsta sećanja, tri glavne i dve sporedne: epizodno sećanje (ili autobiografsko pamćenje), koje odgovara Bergsonovom upamćenom sećanju; semantičko pamćenje, koje je sećanje reči i pojmova; i proceduralno pamćenje, povezano s našim refleksima i navikama, što je blisko Bergsonovom sećanju iz navike; kojima mogu da se dodaju kratkoročna, radna i čulna sećanja. Postojanje ova tri glavna sećanja ne odnosi se samo na tri modaliteta sećanja. To

pre svega znači da naša prošlost deluje u nama, prosvetljuje nas, ili nas navodi na stranputicu, nosi nas napred ili nas ometa, i to na najmanje tri različita načina. Da bismo saznali kako dobro da živimo sa našom prošlošću, neophodno je da pogledamo najnovija otkrića u neurologiji o tome kako funkcioniše naše pamćenje, tačnije, naša sećanja.

Epizodno pamćenje ili sećanje na epizode našeg života

Naše epizodno sećanje je zbirka sećanja na naša iskustva: te *epizode* spremne su da budu *prizvane* u našu svest, da nam zagreju dušu ili da nas rastuže, da steknemo utisak da ćemo uspeti ili da postanemo melanholični, ili da nas jednostavno pozovu da ponovo proputujemo svoj životni put. Epizodno sećanje je sedište naše prošlosti. Međutim, ta sposobnost da se setimo svog života kroz priče verovatno je ono što nas najviše razlikuje od drugih životinja. Samosvest, za ljudske životinje kakve jesmo, zasniva se na tim epizodama iz naše prošlosti i na emocijama koje s njima povezujemo. Naravno da i životinje imaju sposobnost pamćenja, ali ne sa istim bogatstvom koje nama nudi epizodno sećanje: one nemaju sposobnost da krenu na unutrašnje putovanje kroz vreme kako bi preispitale različita proživljena iskustva. Kao i svaki put kada pokušamo da definišemo šta je jedinstveno za čoveka, naravno da nailazimo na izuzetke: istraživači Klejton, Dali i Emeri¹ pokazali su da su neke ptice, poput sojki, bile sposobne da se sete gde su sakrile hranu, šta su sakrile, pa čak i kada su to uradile. Epizodno sećanje, prema tome, ne izostaje u potpunosti iz